

å andra sidan hämtas de ur en oavslutad tradition. Sammanfattningarna blir tentativa, inte ofrånkomliga. Om Tredje kontext hade definierats av textbeläggen tror jag att slutsatserna varit skarpare, samtidigt hade hypertemplet varit otydligare. Det finns ingen övergripande forskardiskussion utan den gäller avhandlingens olika delar.

Lefebvres program och Sojas prioriterade grepp har prövats inom humaniora utifrån den inbäddade ideologiska praktiken: att lyfta fram marginaliserade perspektiv, det partikulära visavi det dominanta. Men en genomgående ton i Lantz studie är att inte exploatera offerperspektivet. Lantz behandlar tempelkonstruktioner (också bortom de fysiska) – framför allt som kulturell resurs – som kreativa exegetiska och tolkningsmässiga möjligheter. Det finns uppenbara formaliamissar, men de förtar inte studiens värde.

Det är tydligt att Lantz genom arbetet har befruktat Sojas grepp med nyckelbegrepp från den virtuella forskningens fält. Hon har kunnat argumentera för att den svårfångade mentala rumsliga bilden kan förklaras aktiverad med nyckelbegrepp inom given tradition. Det är följdriktigt att arbetet pekar vidare i flera olika riktningar. Den som tar sig tid att läsa avhandlingen förs ett bra stycke längre in i aktuell eftertanke och forskning, såväl inom religionsvetenskap som andra humaniorafält.

Jonas Nilsson, Åbo Akademi

SØREN LORENZEN

Spoken into Being: Self and Name(s) in the Hebrew Bible

FAT II 137, Tübingen: Mohr Siebeck, 2022, häftad, xii + 327 sidor

SEK 1109, ISBN 9783161616204

Föreliggande bok är en något omarbetad version av författarens avhandling, framlagd 2021 vid universitet i Århus. Boken är en undersökning av hur Hebreiska bibelns namnbruk – såväl olika personnamn som begreppet ”namn” (םש) – kan förstås som ett uttryck för en människans jag (”själv”). Det som intresserar Lorenzen är hur människorna i Hebreiska bibelns texter artikulerar detta språkligt. Med andra ord är

språket – som det används – nyckeln för att förstå artikulationen av jaget.

Lorenzens utgångspunkt är en lexikal analys i linje med den som Hans Walter Wolffs genomförde i *Anthropologie des Alten Testaments* (1973). Lorenzen menar sig dock inte vara primärt intresserad av språket som system (fr. "langue"), utan av det talade och använda språket (fr. "parole", 11), för att använda hans egen referens till Ferdinand de Saussure. Ett sätt att göra detta på är att ta till vara på de senaste decenniernas bibelvetenskapliga forskning kring "konstellativ antropologi" och dess holistiska förståelse av människan, med språket som "ett sätt att vara" (5), snarare än att använda Wolffs fokus på lexem och centrala ord ("antropologiska nyckelbegrepp").

Inledningsvis gör Lorenzen också en distinktion mellan *person* och *själv*: en person kan i linje med antropologin definieras som en "förkroppsligad individ" ("embodied individual"), en social varelse med en given plats i ett samhälle, medan ett själv förutsätter en människas medvetna reflektion kring sin egen agens ("agency", 9). Det är alltså primärt det senare Lorenzen är intresserad av, samt hur detta framträder språkligt i Hebreiska bibelns texter. För att kunna diskutera detta på ett teoretiskt grundat sätt använder sig Lorenzen av Paul Ricoeurs filosofiska antropologi. Särskilt tar Lorenzen fasta på Ricoeurs idé om ett "sårat *cogito*" och avsaknaden av stabil eller enhetlig mening. Mening skapas i stället, enligt Ricoeur, när jaget relaterar till sin omgivning, inklusive andra människor; så skapas självet (28–29). Självet är endast möjligt att erfara språkligt (41).

Fokuset på den mänskliga självreflektionen får också som naturlig konsekvens att Lorenzen, med utgångspunkt från Bernd Janowski, betonar de "antropologiska konstanter" som är gemensamma för alla kulturer och alla tider. Men där Janowski har pekat på den begränsade tillämpning som ett sådant begrepp enligt honom kan ha vad gäller Hebreiska bibelns texter (vilket har att göra med att självreflektion eller subjekt filosofi enligt Janowski är ett i idéhistorisk bemärkelse modernt fenomen), gör inte Lorenzen en lika tydlig sådan boskillnad. Då blir det

också, verkar Lorenzen mena, i grund och botten oproblematiskt att låta Ricoeurs (post)moderna tankar möta Hebreiska bibelns förmoderna texter.

Utöver inledningen är Lorenzens bok uppdelad i fyra kapitel samt en slutsats. I det första kapitlet, "An Exploration of the Self", ger Lorenzen först en mycket kort översikt över tidigare forskning, där det särskilt är idén om en specifik hebreisk eller semitisk mentalitet som stått i fokus för bibelvetenskaplig forskning kring "jag" och "själv" under 1900-talets första hälft. Det Lorenzen framför allt lyfter fram är forskningens tendens att se självet som något som finns inuti människan; människan kan sedan bära olika utvärtes masker (*personae*) som döljer det egentliga självet. Det här är en tendens som också funnits i modern filosofi, till exempel hos Charles Taylor. I linje med den konstellativa antropologin företräder Lorenzen en mer holistisk approach. Det ligger också i linje med mycket av det som Ricoeur har skrivit, vilket är fokus i andra halvan av det första kapitlet, där Lorenzen går igenom den franske filosofens tänkande kring olika aspekter av "jag" och "själv". Här avhandlas agens, språk, den kreativa föreställningsförmågan, människans interrelationella karaktär, samt "narrativ identitet" – enligt Ricoeur erhåller mänsklig agens en "temporal struktur" inom ramen för olika typer av narrativ, som många av texterna i Hebreiska bibeln är exempel på (61). Det är som språklig varelse människan artikulerar sitt själv, och hon gör det i ett slags narrativ struktur, det vill säga en grundläggande form av berättande. Med sina drygt 30 sidor utgör genomgången av Ricoeurs filosofi huvuddelen av kapitel ett.

I det andra kapitlet återkommer Lorenzen till forskningshistorien, som han redan varit inne på helt kort i början av kapitel ett. Här problematiseras återigen det tidigare antagandet om en särskild hebreisk eller semitisk, "primitiv" mentalitet. Men i linje med Ricoeur (se ovan) avvisar Lorenzen idén om att självet skulle vara något slags "essens" inne i människan – tvärtom omfattar det hela människan. Här finns tydliga likheter med Johannes Pedersens monistiska idé om att människan *är* en "själ" och att detta är något som karakteriserar hela hennes väsen, både

insidan och utsidan. Lite förvånande ligger därför Lorenzen nära tidigare forskning som betonat det karaktäristiska för Hebreiska bibelns människosyn eller människouppfattning – samtidigt som han också framhåller det universella i de ”antropologiska konstanterna”. Längre fram i boken framhåller Lorenzen också den lingvistiska relativism som har återkommit i språkfilosofin (175–176), och som väl passar överens med det tidiga 1900-talets exegetiska forskning kring hebreisk mentalitet, men kanske inte lika väl med idén om ”antropologisk konstans”. Det finns i Lorenzens bok en återkommande spänning mellan det partikulära och det universella.

De två följande kapitlen, det tredje och det fjärde, utgör den empiriska delen av handlingen, där kapitel tre utgörs av en inventering av olika textställen där 1) namn har ett slags generisk funktion, och 2) specifika namn har en specifik funktion. Det är i detta kapitel som Ricoeurs filosofi har sin huvudsakliga tillämpning. Namnet förstås här som ett sätt att för en enskild människa språkligt artikulera sitt själv, men också som ett sätt för människor att utöva ”symbolisk makt” genom att använda andras namn och att namnge andra individer. Med Ricoeurs språkbruk (eller snarare med Ricoeurs engelska översättares språkbruk) summerar Lorenzen lite svävande att de språkliga artikulationerna av varat ”through proper names concern the creative imagination” och att ”they frame one’s agency in specific ways” (171). I det därpå följande kapitel fyra växlar Lorenzen spår och introducerar Lakoff och Johnsons kognitiva metafor-teori, som används för att tolka det generiska begreppet ”namn” (םש). Det blir ett sätt för Lorenzen att gå bortanför den rent lexikala meningen av ordet, för att istället undersöka hur םש fungerar i olika typer av konceptuella metaforer som har att göra med hur םש rent konkret kunde erfaras: med hörsel, känsel, smak, syn, doft, till och med smak (att till exempel smaka JHWH’s םש). Detta kapitel är mycket givande och enligt min mening bokens starkaste.

En kort avslutning sammanfattar boken under rubriken ”Spoken into Being” (hämtad från avhandlingens titel). I linje med Ricoeur framhåller Lorenzen språket som konstitutivt för självet; det är språket

som gör människan till en specifik individ och som möjliggör för henne att artikulera sitt själv och den intentionalitet som ligger i namnet (både det egna personnamnet och namnet som generiskt koncept, $\square\psi$). Det är väl ungefär detta som är Lorenzens slutsats, och även om boken är väl-skriven och intresseväckande kan jag inte låta bli att undra vad Lorenzen hade kunnat undvara i sin framställning och ändå komma fram till samma slutsats. Kanske hade boken inte behövt vara över 300 sidor lång. Samtidigt kan Ricoeurs begreppsapparat naturligtvis tillhandahålla en ny terminologi som kastar nytt ljus över gamla texter. Den genomgående spänningen i boken mellan kulturspecifika uttryck och ”antropologiska konstanter”, som jag snuddat vid ett par gånger, ska heller inte förstås som något negativt. Tvärtom belyser det den utmaning som ligger i att försöka förstå den språkligt artikulerade självreflektionen hos människorna i Hebreiska bibelns texter. Lorenzens bok är ett intressant bidrag till en sådan diskussion.

Richard Pleijel, Stockholms universitet

ALEXANDER MÜLLER

Historische Linguistik und Redaktionsgeschichte:

Spätbiblisches Hebräisch im Richterbuch

Abhandlungen für die Kunde des Morgenlandes 121,

Harrassowitz Verlag: Wiesbaden 2021,

SEK 566, ISBN 9783447116541

Alexander Müllers studie är ett försök att testa förhållandet mellan literärkritisk-redaktionskritisk datering och språkliga fenomen, det vill säga hur den förras resultat förhåller sig till den språkliga variationen i en bibeltext. Undersökningen visar tydligt att språkliga kriterier för datering av bibeltexter förblir problematiska. Även om man kan skilja mellan avsnitt tydligt skrivna på ”Early” eller ”Standard Biblical Hebrew” (EBH/SBH) och ”Late Biblical Hebrew” (LBH) finns det sällan några ”rena” exempel på någon av dem. LBH-element finns där EBH/SBH dominerar och tvärtom. Trots att Müller ser LBH som ”spätbiblisches Hebräisch”, det vill säga hebreiska efter exilen, avstår han vist nog från vidare kategoriska slutsatser om språkfrågan. Hans resultat passar i själva